

CPB Memorandum

Sector : I
Afdeling/Project : Update Ageing / Toekomst Welvaartsstaat
Samensteller(s) : Rob Euwals, Daniël van Vuuren
Nummer : 134
Datum : 9 december 2005

Arbeidsaanbod tot 2050: een beleidsneutraal scenario

In dit memorandum beschrijven we een beleidsneutrale projectie voor het arbeidsaanbod tot 2050. Deze projectie ligt mede ten grondslag aan studies van het CPB met betrekking tot vergrijzing en de toekomst van de welvaartsstaat. In de projectie zal de arbeidsparticipatie nog met enkele %-punten stijgen tot het maximale niveau van 75% in 2014, waarna deze nagenoeg constant blijft. De belangrijkste oorzaak van de nog resterende participatiestijging is dat oudere cohorten vrouwen met een relatief lage participatiegraad worden ‘vervangen’ door jongere cohorten die een hogere arbeidsdeelname kennen. Deze trend zet zich weliswaar door na 2014, maar wordt teniet gedaan door het drukkende effect van de vergrijzing, waardoor per saldo een constante participatiegraad resulteert. In absolute termen leidt de vergrijzing tot een daling van de beroepsbevolking; tussen 2020 en 2030 met gemiddeld 35 000 personen (½%) per jaar.

1 Inleiding¹

In dit memorandum wordt een projectie gepresenteerd voor het arbeidsaanbod in de periode 2000 tot 2050. Cijfers voor de jaren tot en met 2004 zijn realisaties, terwijl cijfers voor de ramingsjaren 2005, 2006 en 2007 zijn overgenomen van de Macro Economische Verkenning 2006 (CPB, 2005).² Voor de jaren na 2007 wordt aangenomen dat zich geen verdere beleidswijzigingen voordoen, zodat het een zgn. *beleidsneutrale projectie* betreft.

Veranderingen in het arbeidsaanbod na 2007 worden veroorzaakt door demografie, de verdere groei van de arbeidsparticipatie van vrouwen, en het tot wasdom komen van de effecten van eerder ingezet beleid. In dit memorandum wordt nader ingegaan op de afzonderlijke effecten van deze drie factoren. Conjuncturele effecten – welke in de beginperiode uiteraard nog volop aanwezig zijn – worden in de eerste jaren na 2007 uitgefaseerd. De hier gepresenteerde cijfers laten zich niet direct vergelijken met eerder gepubliceerd materiaal (bijvoorbeeld in van Ewijk et al., 2000, en Roodenburg en van Vuuren, 2004), omdat het CBS in 2005 zijn cijfers heeft bijgesteld (zie CBS, 2005, en ook p. 90 in CPB, 2005). Aan de gevolgen van deze revisie zal in dit memorandum ook enige aandacht worden besteed. De projectie ligt mede ten grondslag aan de analyse van De Mooij (2006) en een spoedig te verschijnen update van Van Ewijk et al. (2000).

In paragraaf 2 wordt de ontwikkeling van de *arbeidsparticipatie* naar leeftijd en geslacht beschreven. Het betreft hier het percentage van de bevolking dat een baan heeft of actief op zoek is naar een baan.³ In paragraaf 3 wordt ingegaan op de ontwikkeling van het *arbeidsaanbod*. Het arbeidsaanbod in personen volgt uit de arbeidsparticipatie na vermenigvuldiging met de bevolkingsomvang. Het arbeidsaanbod in uren volgt uit het arbeidsaanbod in personen via vermenigvuldiging met de deeltijdfactor. De projectie voor de bevolking is afkomstig van het CBS, terwijl een projectie voor de deeltijdfactor in dit memorandum wordt besproken (eveneens in paragraaf 3).

¹ De auteurs danken Janneke Rijn voor assistentie en Harry ter Rele, Pierre Koning, Peter Kooiman en Ed Westerhout voor hun opmerkingen bij de totstandkoming van dit document.

² In de genoemde publicatie is geen raming voor het jaar 2007 opgenomen, maar ten tijde van de productie is wel een raming voor dit betreffende jaar gemaakt.

³ In de huidige (gangbare) definitie worden alleen banen van minstens 12 uur per week meegerekend.

2 Arbeidsparticipatie

2.1 Achtergrond

De arbeidsparticipatie is gedefinieerd als het percentage van de bevolking (in een gegeven geslachts- en leeftijdscategorie) dat een baan van 12 uur of meer per week heeft óf actief op zoek is naar een dergelijke baan. Bij gegeven beleid is het toekomstige verloop van de arbeidsparticipatie afhankelijk van drie factoren:

- 1) demografie;
- 2) toenemende participatie van vrouwen;
- 3) vertraagde effecten van eerder ingezet beleid.

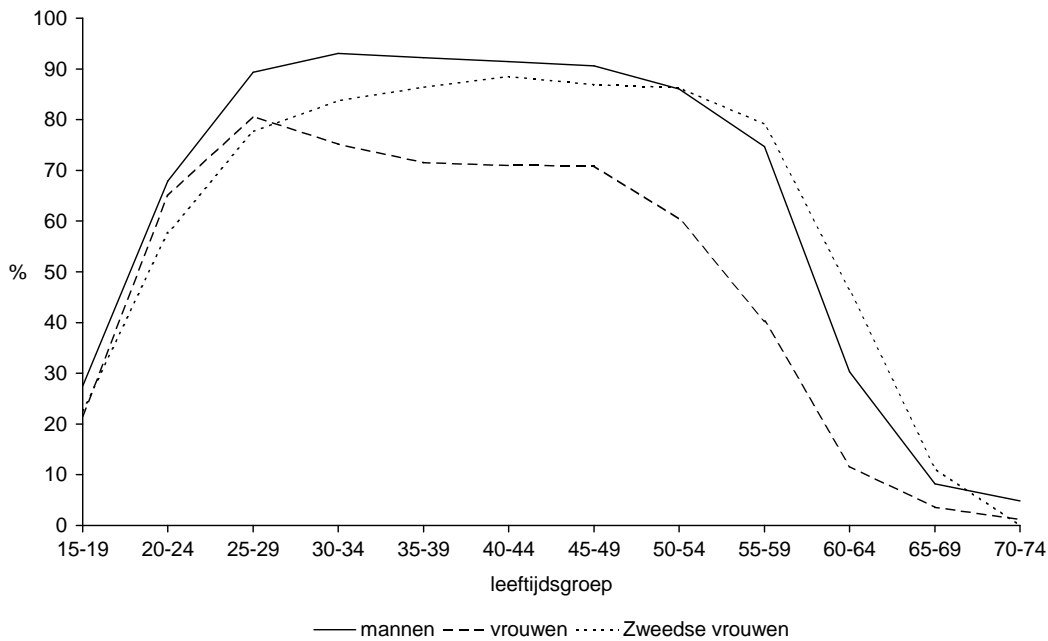
Het *demografische effect* op de arbeidsparticipatie is een samenstellingseffect: naarmate de relatieve omvang van bepaalde demografische categorieën verandert, zal hun participatiegraad meer of minder tot uitdrukking komen in de geaggregeerde participatiegraad. Een voor de hand liggend voorbeeld is de vergrijzing, die een drukkend effect heeft op de arbeidsparticipatie omdat ouderen (55-plussers) in de regel een lagere arbeidsparticipatie kennen dan jongeren. Een tweede voorbeeld is ‘ontgroening’, wat juist leidt tot een hogere arbeidsparticipatie omdat jongeren (25-minners) een lagere participatie kennen dan ouderen.

De *toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen* kan worden opgesplitst in twee componenten. Allereerst leiden cohorteffecten ertoe dat de eerder toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen directe gevolgen heeft voor de toekomstige ontwikkeling. Oudere generaties (cohorten) van vrouwen worden immers in de loop van de tijd vervangen door jongere cohorten die een hogere participatiegraad zullen laten zien. Deze jongere cohorten kennen over hun levensloop (voorzover die al is waargenomen) een hogere arbeidsparticipatie dan de oudere cohorten, zodat waarschijnlijk is dat deze hogere participatiegraad zich (in enige mate) continueert wanneer men ouder wordt. De tweede oorzaak van de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen wordt gevonden in de toekomstige continuering van een lange sociaal-culturele trend. In het verleden hebben jongere cohorten van vrouwen steeds een hogere arbeidsparticipatie laten zien dan eerdere cohorten, en het is niet onwaarschijnlijk dat deze trend zich nog enigszins zal doorzetten.⁴ Bij de implementatie van de laatste deelcomponent wordt aangenomen dat de arbeidsparticipatie van vrouwen zich in de richting van de Zweedse niveaus beweegt. Omdat in de huidige projectie geen aanvullend beleid wordt verondersteld, zal het participatieniveau van de Zweedse vrouwen echter niet worden bereikt. Verondersteld wordt dat de helft van het

⁴ In Roodenburg en van Vuuren (2004) wordt dit effect geduid als ‘autonome effecten’, ofwel toekomstige gedragsveranderingen (p. 15).

verschil tussen de beide landen zal worden overbrugd. Figuur 2.1 illustreert het verschil in participatiegraden van vrouwen in Nederland en Zweden.

Figuur 2.1 Participatiegraden in 2005^a

^a Voor Zweedse vrouwen zijn niveaus van 2000 weergegeven, aangezien deze ook als uitgangspunt zijn genomen voor de toekomstige ontwikkeling van de arbeidsparticipatie van (Nederlandse) vrouwen.

Eerder ingezet beleid beïnvloedt de ontwikkeling van het toekomstige arbeidsaanbod. De twee belangrijkste effecten hangen samen met de hervorming van de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) en beleid met betrekking tot vervroegde uittredingsregelingen. De hervorming van de WAO behelst onder meer een verlenging van de loondoorbetalingsplicht van werkgevers bij ziekte (VLZ), en de introductie van de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA). Dekker en Suijker (2005) ramen het aantal personen dat een beroep zal doen op de nieuwe verzekeringen,⁵ welke als uitgangspunt zal dienen voor de hier beschreven projectie. Conform deze raming wordt verondersteld dat in 2040 het structurele bestand van 515 duizend arbeidsongeschikten zal worden bereikt.⁶ Het relevante beleid met betrekking tot vervroegde uittredingsregelingen begint met de in de jaren '90 ingezette overgang van vut naar prepensioen, wat een positief effect sorteert voor het arbeidsaanbod

⁵ De WIA behelst een opsplitsing van de WAO in twee verzekeringen: een publieke verzekering voor duurzaam volledig arbeidsongeschikten (IVA) en een (in principe private) verzekering voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten (WGA).

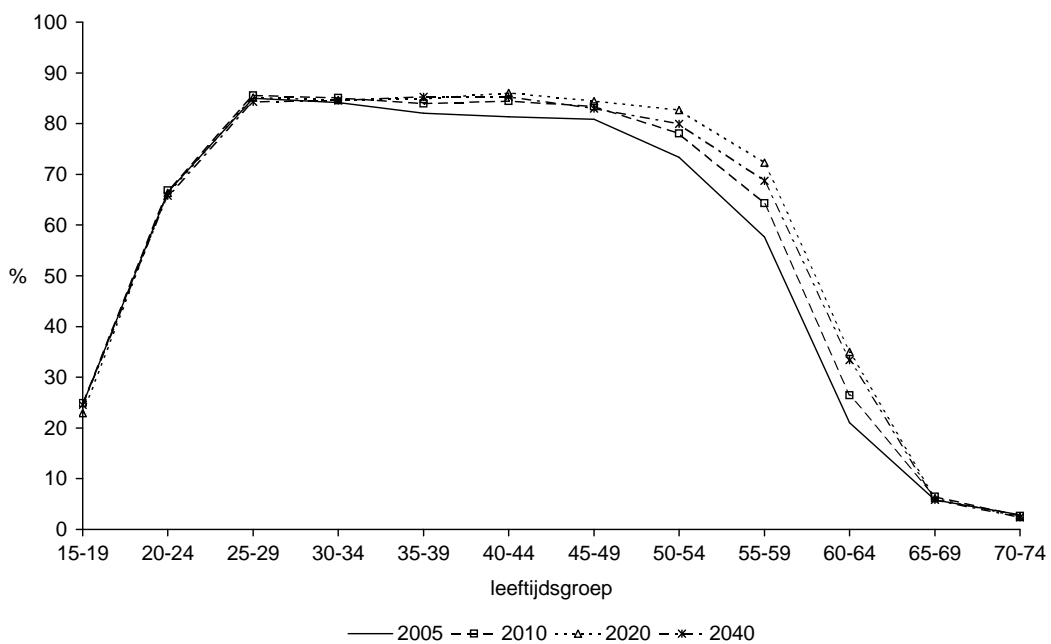
⁶ Dit cijfer is exclusief de zgn. WAjong. Voor de WAjong (publieke arbeidsongeschiktheidsverzekering voor jonggehandicapten zonder arbeidsverleden) nemen we aan dat de in- en uitstroomkansen naar leeftijd en geslacht constant blijven over de tijd. Omdat de instroom momenteel hoger is dan de uitstroom groeit het aantal uitkeringsontvangers van 143 duizend in 2004 naar 199 duizend in 2040.

(Euwals et al., 2005a). Verder is in 2004 besloten tot de afschaffing van de fiscale facilitering van vut- en prepensioenregelingen, en de introductie van een levensloopregeling. Al met al wordt ingecalculleerd dat men in 2020 gemiddeld twee jaar langer doorwerkt dan in 2000.

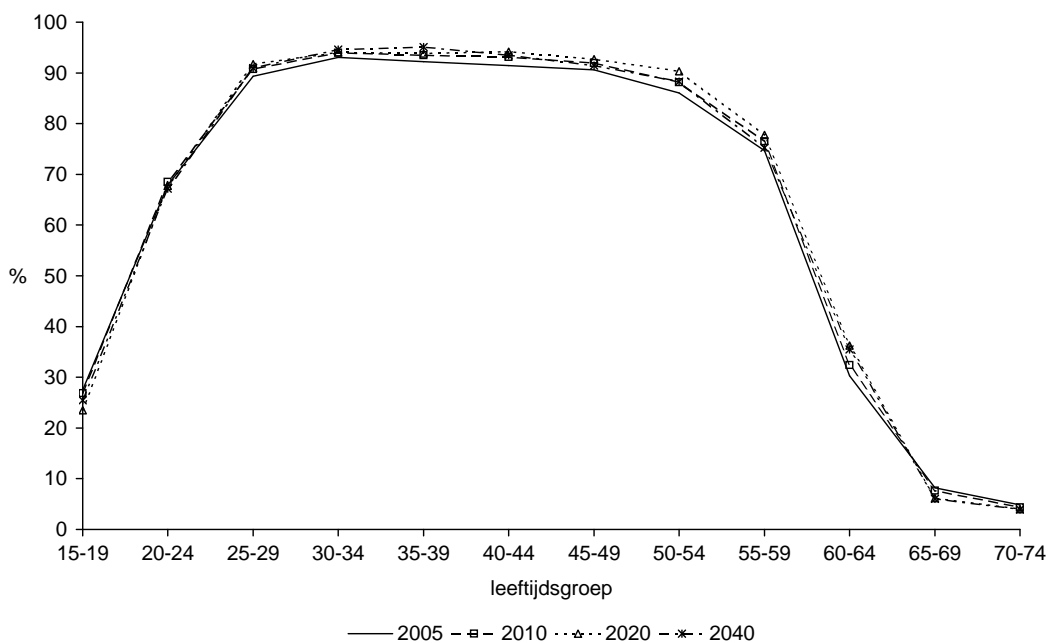
2.2 Resultaten

In de figuren 2.2-2.4 worden de participatiegraden weergegeven voor achtereenvolgens de totale bevolking, mannen en vrouwen. De grootste verandering is zichtbaar in de leeftijden van 50 tot 65 jaar, hetgeen met name wordt veroorzaakt door de toenemende participatie van vrouwen in deze leeftijdscategorieën. Dit is het gevolg van de eerder beschreven cohorteffecten en de trendmatige ontwikkeling van de arbeidsparticipatie van vrouwen, maar de effecten van eerder ingezet beleid spelen hier eveneens een rol. De groei van de arbeidsparticipatie van oudere vrouwen bedraagt maximaal 15 tot 27%-punten, afhankelijk van de leeftijdscategorie. Bij oudere mannen is eveneens sprake van een toenemende arbeidsparticipatie, al gaat het om relatief bescheiden veranderingen van 3 tot maximaal 6%-punten. Bij vrouwen tussen de 35 en 50 jaar is een iets hogere groei waarneembaar van 5 tot 7%-punten. In paragraaf 3 wordt nader uitgewerkt wat hiervan de consequenties zijn voor de totale participatiegraad. Merk op dat in de periode 2020-2040 sprake is van een (zeer) lichte daling van het arbeidsaanbod van zowel mannen als vrouwen, wat zich vertaalt in een daling van de totale participatiegraad met 0,2%-punt. Dit is het gevolg van een toename van het aandeel niet-westerse allochtonen in de bevolking, die een lagere participatiegraad kennen dan autochtonen en westerse allochtonen (zie Roodenburg en van Vuuren, 2004 voor een cijfermatige onderbouwing hiervan).

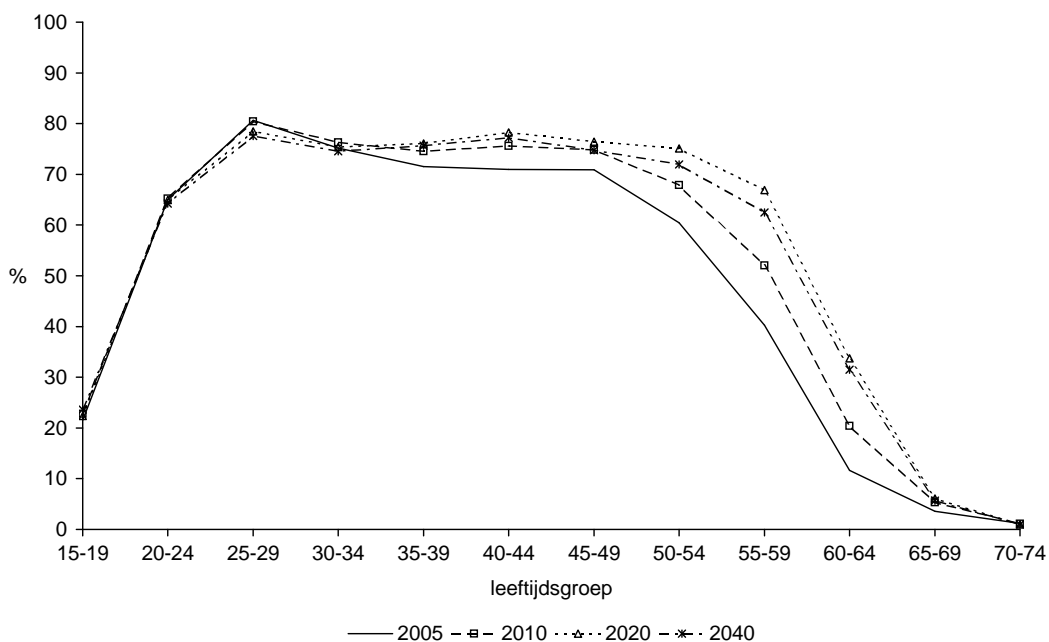
Figuur 2.2 Participatiegraden

Figuur 2.3 Participatiegraden mannen

Figuur 2.4 Participatiegraden vrouwen

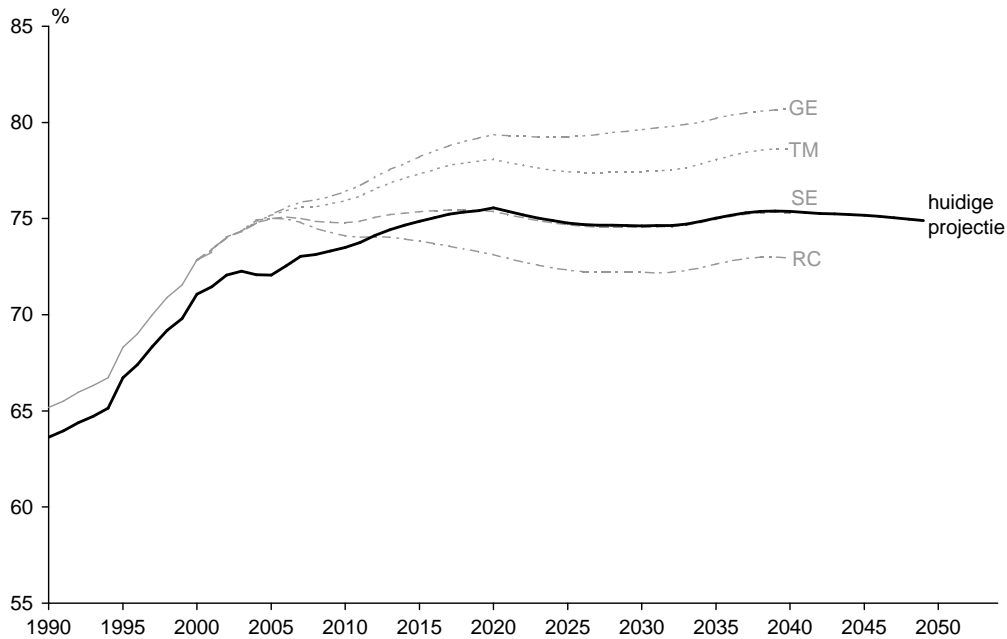
Uit figuur 2.5 blijkt dat in de beleidsneutrale prognose de hoogste groei van de arbeidsparticipatie van 20 tot 65-jarigen achter de rug is. In de periode 1990-2005 nam de arbeidsparticipatie nog toe met ruim 8%-punten, maar in de periode 2005-2015 zal nog slechts sprake zijn van een groei van 3%-punten. Hierna stabiliseert de arbeidsparticipatie zich op een niveau van 75%. Zoals boven al bleek komt de resterende groei vooral tot stand door een hogere participatie van ouderen, waarbij het grootste effect voortkomt uit cohortheffekten van vrouwen.

In de figuur vergelijken we de huidige prognose met de vier scenario's voor de lange termijn in Roodenburg en van Vuuren (2004).⁷ Het verschil tussen de curven tot het jaar 2000 wordt louter veroorzaakt door de revisie van de Nationale Rekeningen in 2004, wat tot een neerwaartse aanpassing van de participatiegraad heeft geleid met ongeveer 2%-punten. Dit in ogenschouw nemende, is de voorziene ontwikkeling van de participatiegraad 'gemiddeld' ten opzichte van de vier lange termijn scenario's. Als we het effect van de revisie buiten beschouwing laten, dan zou de projectie immers vanaf ongeveer 2010 precies tussen de scenario's TM en SE vallen. Goed waarneembaar is de conjuncturele dip in de arbeidsparticipatie rond 2005. Deze wordt in de daarop volgende jaren uitgefaseerd, zodat de curve vanaf ongeveer 2010 niet of nauwelijks

⁷ De afkortingen GE, TM, SE en RC staan respectievelijk voor 'Global Economy', 'Transatlantic Markets' en 'Strong Europe' (GE) en 'Regional Communities' (RC). Deze vier scenario's worden nader omschreven in Huizinga en Smid (2004) en Roodenburg en van Vuuren (2004).

meer aan conjuncturele invloeden onderhevig is. In Appendix A wordt nader ingegaan op het verschil tussen de huidige prognose en die in Van Ewijk et al. (2000).

Figuur 2.5 Arbeidsparticipatie (20-64 jaar) tot 2050

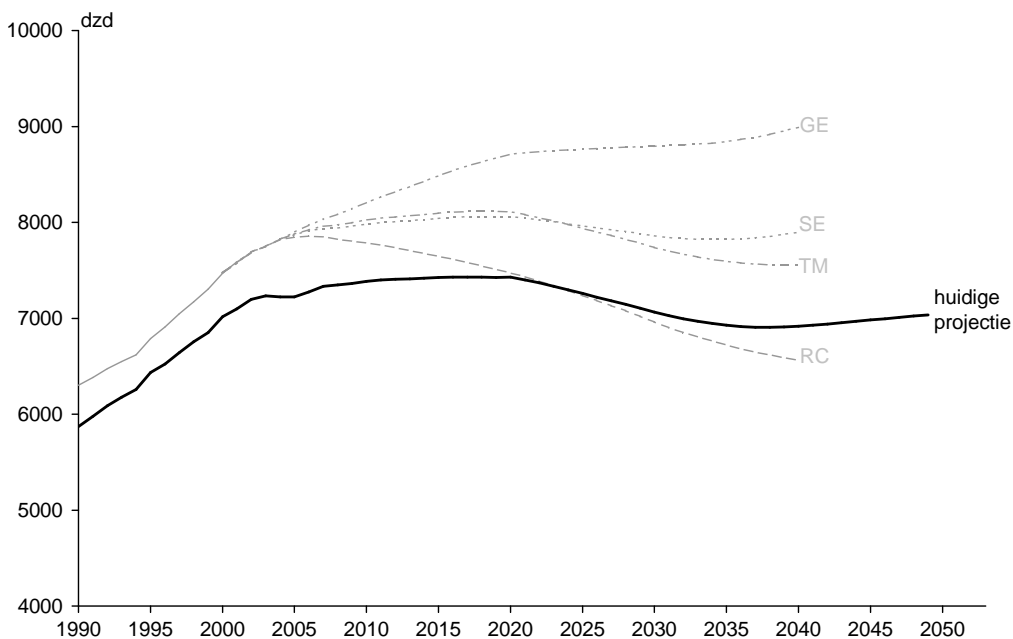

3 Arbeidsaanbod

3.1 Arbeidsaanbod in personen

Het arbeidsaanbod in personen wordt berekend als het product van de arbeidsparticipatie (in personen) en de bevolkingsomvang. Figuur 3.1 laat de ontwikkeling in de tijd zien van het arbeidsaanbod van 20 tot 65-jarigen. Net als bij de arbeidsparticipatie in figuur 2.5 is ook hier de conjuncturele dip rond 2005 zichtbaar. In vergelijking met de lange termijnsenario's is sprake van een laag niveau, hetgeen ook hier samenhangt met de revisie van de Nationale Rekeningen door het CBS. In de projectie zal het arbeidsaanbod nog slechts licht stijgen tot maximaal 7,4 miljoen personen in 2017, waarna een lichte daling zal inzetten die uitmondt in een stabiel niveau van 6,9 miljoen personen vanaf 2034. Ter vergelijking: het niveau in 2000 en 2005 bedraagt respectievelijk 7,0 en 7,2 miljoen personen.

Figuur 3.1 Arbeidsaanbod (20-64 jaar)

Vanwege de ontgroening en vergrijzing is voor de gehele periode sprake van een lager arbeidsaanbod van 30 tot 45-jarigen, maar juist een hoger arbeidsaanbod van 55 tot 65-jarigen. Naast de vergrijzing van het arbeidsaanbod is ook duidelijk sprake van ‘feminisering’: het arbeidsaanbod van mannen vertoont voor de gehele projectie een duidelijk negatieve trend, terwijl het arbeidsaanbod van vrouwen juist blijft groeien. In tabel 3.1 wordt een decompositie van de groei van het arbeidsaanbod gepresenteerd, waarin dit cijfermatig wordt onderbouwd.

Tabel 3.1 Decompositie groei arbeidsaanbod

	2005	2010	2020	2030	2040
Arbeidsparticipatie (%20-64-jarigen)	72	73	76	75	75
Verandering t.o.v. 2005		1	4	3	3
w.v. Bevolking		- 2	- 2	- 2	- 1
w.v. Participatie		3	6	5	4
w.v. mannen 20-54 jaar		1	1	1	1
w.v. mannen 55-64 jaar		0	1	0	0
w.v. vrouwen 20-54 jaar		1	2	1	1
w.v. vrouwen 55-64 jaar		1	3	3	2
Arbeidsaanbod (in dzd personen)	7222	7386	7430	7063	6919
Verandering t.o.v. 2005		164	208	- 159	- 303
w.v. Bevolking		- 132	- 339	- 639	- 730
w.v. Participatie		307	585	488	395
w.v. mannen 20-54 jaar		54	76	58	55
w.v. mannen 55-64 jaar		21	51	47	25
w.v. vrouwen 20-54 jaar		121	172	123	116
w.v. vrouwen 55-64 jaar		111	286	260	198

3.2 Deeltijd

Door de hoge mate van deeltijdwerk in Nederland is het totale aantal gewerkte uren per persoon per jaar laag in vergelijking met andere landen, ondanks de relatief hoge arbeidsparticipatie in personen (OESO, 2004; CPB/SCP, 2005). In deze subparagraaf gaan we in op de ontwikkeling van de deeltijdfactor in Nederland.⁸ De deeltijdfactor is gedefinieerd als totale aantal gewerkte arbeidsjaren (personen die meer dan 0 uren per week werken) gedeeld door het totale aantal werkenden volgens de definitie van de werkzame beroepsbevolking (personen die 12 uur of meer per week werken). Merk dus op dat bij teller en noemer van het verhoudingsgetal andere urengrenzen worden gebruikt.⁹

De deeltijdfactor is sinds het begin van de jaren negentig sterk gedaald, en naar verwachting zal de daling de komende decennia afzwakken (tabel 3.2). Bij de sterke daling van het afgelopen decennium speelt de hoge toestroom van vrouwen op de arbeidsmarkt een belangrijke rol, maar daarnaast is ook de groei van de dienstverlenende sectoren van belang (Euwals et al., 2005b). Aangezien deze ontwikkelingen zich voorlopig nog zullen voortzetten, is een verdere afname

⁸ De modellen van het CPB werken met de inverse van de deeltijdratio, de zogenaamde pa12-ratio. Deze wordt altijd gerapporteerd in CEP- en MEV-publicaties als de "verhouding personen/arbeidsjaren werkgelegenheid" in bijlage A7; zie bijv. p. 180 in CPB (2005).

⁹ Voor een onderzoek op basis van een deeltijdfactor met dezelfde urengrenzen voor de teller en de noemer, zie Euwals et al. (2005b).

op de korte termijn aannemelijk. Deze afname komt tot uiting in de raming voor de MEV 2006 (CPB, 2005), waar de groei van de deeltijdfactor trendmatig verder gaat. Op de lange termijn is het de vraag of de sterke daling zal doorgaan. Ten eerste neemt de groei van het aandeel vrouwen in de werkgelegenheid af waardoor de deeltijdfactor minder sterk zal dalen. Ten tweede kunnen sociaal-culturele trends als emancipatie ervoor zorgen dat de afname van het aantal gewerkte aantal uren per vrouw zal stoppen, of misschien zelfs zal ombuigen in een toename. Gezien de onzekerheid hierover veronderstellen we dat vanaf 2007 de mate van deeltijd per geslacht ongeveer gelijk blijft. We nemen daarbij aan dat de gewenste deeltijdfactor van niet-werkenden gelijk is aan de deeltijdfactor voor werkenden naar geslacht. De deeltijdfactor zal dan op de lange duur nog slechts licht dalen omdat het aandeel vrouwen in de werkgelegenheid ook licht toeneemt.

Tabel 3.2 **deeltijdfactor tot 2040^a**

	2004	2005	2006	2010	2020	2040
Deeltijdfactor	0,918	0,915	0,913	0,910	0,909	0,907

^a De deeltijdfactor is gedefinieerd als het totale aantal gewerkte arbeidsjaren (werkenden die meer dan 0 uren per week werken) gedeeld door de werkzame beroepsbevolking (personen die 12 uur of meer per week werken).

Referenties

- CBS (2005), *Nationale Rekeningen 2004 - Revisie 2001*, Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CPB (2005), *Macro Economische Verkenning 2006*, Den Haag: Centraal Planbureau.
- CPB/SCP (2005), *Europese tijden. De publieke opinie over Europa; Arbeidstijden, vergeleken en verklaard*, Europese Verkenning 3, Den Haag: Centraal Planbureau / Sociaal en Cultureel Planbureau.
- P. Dekker en F. Suijker (2005), *Structurele effecten van de WIA*, CPB Memorandum 114, Den Haag: Centraal Planbureau.
- R. Euwals, D. van Vuuren en R. Wolthoff (2005a), Early retirement behaviour in the Netherlands, evidence from a policy reform, CPB Discussion Paper 52, Den Haag: Centraal Planbureau.
- R. Euwals, M. Hogerbrugge en A. den Ouden (2005b), De groei van deeltijdwerk: vraag en aanbod, *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 21 (2), pp. 102-112.
- C. van Ewijk, B. Kuipers, H. ter Rele, M. van de Ven en E. Westerhout (2000), *Ageing in the Netherlands*, Den Haag: Centraal Planbureau.
- F. Huizinga en B. Smid (2004), *Vier vergezichten op Nederland*. Bijzondere publicatie 55, Den Haag: Centraal Planbureau.
- R. de Mooij en P. Tang (2003), *Four Futures of Europe*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- R. de Mooij (2006), *Reinventing the Welfare State*, nog te verschijnen, Den Haag: Centraal Planbureau.
- OESO (2004), *Employment Outlook 2004*, Parijs: OECD.
- H. Roodenburg en D. van Vuuren (2004), *Arbeidsaanbod in de lange-termijnsenario's voor Nederland*. CPB Document 71, Den Haag: Centraal Planbureau.

Appendix A. Vergelijking met “Ageing in the Netherlands”

In deze appendix vergelijken we de huidige prognose voor de arbeidsparticipatie (zie paragraaf 2) met de prognose in Van Ewijk et al. (2000). We identificeren vier bronnen die een mogelijke verklaring vormen voor het verschil tussen de beide prognoses:

- revisie Nationale Rekeningen (CBS)
- nieuwe bevolkingsprognose (CBS)
- hervorming van de WAO
- nieuwe inzichten met betrekking tot toekomstige ontwikkeling van de arbeidsparticipatie

In tabel A.1 wordt een overzicht gegeven van de prognoses in het huidige document en in Van Ewijk et al. (2000), en worden de oorzaken van verschillen tussen de beide prognoses nader gespecificeerd. De *revisie van de Nationale Rekeningen* door het CBS leidt ertoe dat niet alleen de gerealiseerde participatiegraden met 2%-punt naar beneden worden bijgesteld, maar ook de toekomstige.¹⁰ De totale participatiegraad valt dus over de hele linie 2%-punt lager uit als gevolg van deze revisie.

De *nieuwe bevolkingsprognose* heeft daarentegen geen effect op het verloop van de arbeidsparticipatie. De verklaring hiervoor is dat wijzigingen in de bevolkingsprognose betrekking hebben op de omvang en niet op de samenstelling van de bevolking. Omdat de totale participatiegraad alleen afhangt van de samenstelling is geen effect waarneembaar.

In de huidige projectie is het *aantal arbeidsongeschikten* in 2040 gelijk aan 715 000, terwijl in Van Ewijk et al. (2000) nog werd uitgegaan van 1,25 miljoen arbeidsongeschikten in datzelfde jaar.¹¹ Deze bijstelling houdt verband met de introductie van de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA; zie paragraaf 2.1), en leidt tot een positief effect voor de arbeidsparticipatie. In de tabel staat onder de post ‘Ontwikkeling Arbeidsongeschiktheid’ het bruto effect van de hervorming van de WAO, wat gelijk is aan het verminderde gebruik van deze regeling. Het verminderde gebruik leidt echter niet één op één tot een hogere arbeidsparticipatie, omdat een aantal personen zich zal (blijven) terugtrekken van de arbeidsmarkt.¹² Dit laatste effect komt tot uiting in een lagere participatiegroei voor zowel mannen als vrouwen. Na verrekening met dit effect bedraagt het netto effect van de hervorming van de WAO op de arbeidsparticipatie ongeveer 4%-punten.

¹⁰ Let wel: de revisie waar hier aan wordt gerefereerd (CBS, 2005) betreft de jaren 2001-2004. Cijfers voor eerdere jaren zijn teruggeleegd door het CPB (ten tijde van het schrijven van dit document had het CBS dit zelf nog niet gedaan), en ramingen voor latere jaren zijn door het CPB aangepast.

¹¹ De genoemde cijfers betreffen zowel volledig als gedeeltelijk arbeidsongeschikten als jonggehandicapten.

¹² In beleidsnotities wordt dit effect ook wel ‘weglek’ genoemd.

Een vierde belangrijke bron van verschillen tussen de beide projecties betreft de *participatieontwikkeling*. Achteraf blijkt dat de participatiegraad in het eerdere basisjaar 2000 een belangrijke conjuncturele component kende als gevolg van het ‘encouraged worker effect’. De hoogconjunctuur in dat jaar bevorderde de arbeidsparticipatie, waardoor deze uitsteeg boven het ‘structurele pad’. In figuur A.2 wordt de historische ontwikkeling van het arbeidsaanbod afgezet tegen de meest recente schatting van het structurele arbeidsaanbod. In de grafiek is te zien dat de conjuncturele component in het arbeidsaanbod rond 2000 historisch gezien zeer hoog was. Dit heeft geleid tot een, achteraf gezien, te hoge raming van toekomstige participatiegraden in Van Ewijk et al. (2000). In tabel A.1 blijkt dat met name de participatiegroei voor vrouwen te optimistisch werd geraamd. In dit laatste geval betreft het een bijstelling van 2 à 3%-punten in 2020 resp. 2040.¹³

Tabel A.1 Participatiegraden (20-64 jaar) naar geslacht

	2000	2010	2020	2040
	%			
<i>Huidige projectie</i>				
Totaal	71	73	76	75
Mannen	84	81	82	82
Vrouwen	58	65	69	68
<i>Ageing 2000</i>				
Totaal	71	74	77	78
Mannen	83	82	80	81
Vrouwen	59	66	74	75
<i>Vershil in %-punten (Totaal)</i>				
wv Revisie Nationale Rekeningen 2004	-2	-2	-2	-2
wv Bevolkingsprognose 2004	-	-	-	-
wv Ontwikkeling Arbeidsongeschiktheid	-	4	6	6
wv Participatie mannen	1	-2	-2	-2
wv Participatie vrouwen	-	-1	-3	-4

¹³ Het resterende %-punt wordt veroorzaakt door de eerder genoemde ‘weglek’ bij de hervorming van de WAO.

Figuur A.1 Structureel arbeidsaanbod 1969-2004 cf. CPB (2005)

